

Ivan Trogrlić*

JAVNA ARHIVSKA SLUŽBA I PRAVNI OKVIR ZAŠTITE ARHIVSKOGA GRADIVA NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE U RAZDOBLJU OD 1945. DO 2023.

UDK: 930.25 (497.5)“1945/2023
930.251 : 005.92 (497.5)“1945/2023“
DOI: 10.31141/zrpf.2024.61.153.441
Stručni rad
Primljeno: 22.4.2024.

Cilj je rada prikazati razvoj arhivske službe na području Republike Hrvatske u razdoblju od 1945. do 2023. godine kroz pravno-normativni okvir koji je ujedno bio ogledalo političkog, pravnog i gospodarskog sustava koji je nastajao i održavao se u pojedinim razdobljima. Nacionalna arhivska služba postala je tijekom 20. stoljeća standardni dio javne uprave u gotovo svim državama svijeta. Ona je kod nas tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća stjecala sve veći institucionalni značaj te je postala obveznom djelatnošću na čitavom teritoriju tadašnje SR Hrvatske. Rad prati arhivsko zakonodavstvo, odnosno pravni okvir zaštite arhivskog i dokumentarnog gradiva, te shodno tome odnos države prema arhivskim ustanovama i arhivskom gradivu u smislu zaštite gradiva kod stvaratelja, njegova vrednovanja, vremenskih okvira i načine predaje gradiva te u konačnici njegova korištenja kod stvaratelja i u arhivima.

Ključne riječi: *arhiv, javna arhivska služba, zaštita arhivskog gradiva, arhivsko zakonodavstvo, vrednovanje arhivskog gradiva*

1. UVOD

Ljudska vrsta od svog postanka nastoji zapamtiti određene događaje i pojave koje drži značajnima, pri čemu se pomaže usmenom predajom, crtežima na stijenama, ukrasima na glinenom posuđu, zapisima na građevinama itd. Zapisi se stvaraju i čuvaju kako bi se dokumentiralo aktivnosti i procese, a služe za zaštitu općih i pojedinačnih interesa i prava. Arhivi su nastali iz praktičnih potreba očuvanja zapisa o javnopravnim, privatnopravnim, sudbenim, upravnim, političkim i ostalim pravnim poslovima i događanjima. Gradivo je u prvom redu pravni izvor, a autentičnost mu je bitna oznaka.

Arhivsko gradivo čini osnovni temelj memorije sveukupne prošlosti određenog društva, države, naroda, organizacije i pojedinca. Gradivo se smatra kulturnim dobrom, povijesnim i znanstvenim izvorom čija je najvažnija funkcija korištenje.

* Ivan Trogrlić, viši arhivist, Državni arhiv u Splitu, Glagoljaška 18, 21000 Split, ivan.trogrlic@das.hr, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2987-3593>

Pouzdanih podataka o tome kada su nastali prvi arhivi nema, no arhivi su stari koliko i pismenost pa tako možemo vidjeti da je izvorni grčki „*archeion*“ bio sudačko središte i javni ured, a antički arhivi bili su dostupni javnosti i građanstvu koje je isprave moglo prepisati i ovjeriti.

Razvojni put, odnosno način čuvanja dokumenata, može se pratiti i tijekom srednjeg vijeka u kojem su vladari čuvali dokumente prvenstveno kao dokazno sredstvo svojih povlastica, odnosno prava, a iz srednjeg vijeka najbolje su sačuvani crkveni arhivi. Najstariji su crkveni, gradski i notarski arhivi čije serije teku neprekidno od 13. stoljeća. Državni arhivi nastali do kraja 18. stoljeća tajni su, nisu dostupni javnosti te su vladarevo učinkovito sredstvo upravljanja.

Francuska revolucija (1789. – 1795.) obilježava prekretnicu u razvoju arhiva. Pravilo je Francuske revolucije da arhivi pripadaju narodu i moraju biti na raspolaganju svim građanima, čime se uvodi načelo javnosti arhivskoga gradiva. U 19. stoljeću počinje sustavno prikupljanje arhivskoga gradiva i usporedo s tim osnivanje modernih arhiva, ustanova, koje preuzimaju, čuvaju, obrađuju i daju na korištenje gradivo različitih stvaratelj. Buđenjem nacionalnih država arhivi dobivaju svoje moderno mjesto pa tako tijekom 19. i 20. stoljeća nastaju suvremene arhivske ustanove izuzete iz uprave, a donosi se i arhivsko zakonodavstvo.

„Nacionalna arhivska služba postala je tijekom 20. stoljeća standardni dio javne uprave u gotovo svim državama svijeta. Povijesne, političke i društvene okolnosti uvjetovale su stanovite razlike kako u pogledu organizacije i ingerencija nad arhivskim službama, tako i u pogledu njihovog djelovanja u pojedinim državama. Unatoč međusobnim sličnostima što proizlaze iz načelnih zadaća arhivske službe, u državama EU ni danas ne postoje dva ista modela. U odnosu na ranije i sustavnije procese u zapadnoeuropskim zemljama, začetke razvoja moderne arhivske službe kod nas možemo pratiti od pedesetih godina 20. stoljeća. Ona je tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina stjecala sve veći institucionalni značaj te je postala obveznom djelatnošću na čitavom području tadašnje Socijalističke Republike Hrvatske. Novo razdoblje za arhivsku službu započelo je uspostavom suverene Republike Hrvatske što je podrazumijevalo i promjenu društvenog i političkog sustava.“¹

Stvaranjem Republike Hrvatske došlo je do nužnih institucionalnih, zakonskih i organizacijskih prilagodbi. Uloga državnih arhiva, napose matična funkcija Hrvatskog državnog arhiva, dobila je na važnosti. Ubrzani tehnološki razvoj i uspostava informacijskog društva značajno su utjecali na arhivsku službu u Republici Hrvatskoj, te pred nju postavili nove zahtjeve.

Sadašnje stanje arhivske službe u Republici Hrvatskoj odraz je svih spomenutih procesa...

¹ Ćosić, S., Lemić, V, *Problemi arhivske službe u Hrvatskoj*, Arhivski vjesnik 51, 2008., str.10

2. POJAM I ULOGA ARHIVA U DRUŠTVU

Danas se pod pojmom „*arhiv*“ smatra ustanova u kojoj se trajno čuva, stručno obrađuje i daje na korištenje arhivsko gradivo. Terminom „*arhiv*“ označavale su se u prošlosti cjeline dokumentacije nastale radom svakog pojedinog državnog organa, organizacije, ustanove, obitelji ili pojedinca. Isti se termin ponekad koristio i za dio dokumentacijske cjeline koji se kao arhivsko gradivo trajno čuva.

Suvremena funkcija arhivske ustanove plod je povijesnog razvitka uloge i značenja arhivskog gradiva u društvenom životu. Od srednjeg vijeka do 18. stoljeća prevladava uloga arhivskoga gradiva kao dokaznog sredstva pravnih i drugih relevantnih životnih činjenica. Stvaratelji, čijim je radom gradivo nastalo, ili posjednici, čuvaju arhivsko gradivo za sebe, i oni su njegovi glavni, a često i isključivi korisnici. Dosljedno tome, oni su trajno čuvali samo ono arhivsko gradivo za koje su smatrali da im može poslužiti za zaštitu njihovih prava i interesa. Tek od kraja 18. stoljeća počinje proces stvaranja posebnih, sve samostalnijih arhivskih ustanova – arhiva, u kojima se postupno koncentrira sve veći broj organskih cjelina arhivskog gradiva nastalog radom ne jednog, već raznih stvaratelja, prvenstveno državnih organa i institucija javne vlasti. Višestruki su razlozi začeli i poticali takav proces, a među najvažnijima su: društveno-političke promjene zbog kojih je novim organima bilo nepotrebno gradivo starih organa vlasti, a uz to su je željeli učiniti pristupačnom javnosti, zatim znanstvene potrebe, naročito one povijesne znanosti tako snažno pokrenute idejno-kulturnim pokretom romantizma.²

Uz to, sve složenije i opsežnije administrativno poslovanje modernog državnog aparata stvaralo je sve veće količine dokumentarnog gradiva, pa samim tim i arhivskog gradiva, što je nužno vodilo praksi sustavnog periodičnog predavanja arhivskog gradiva arhivima kao javnim institucijama jedne posebne države, odnosno društvene službe.

Ulozi i značenju arhivskoga gradiva kao dokaznom sredstvu – svjedočanstvu pravnih i drugih relevantnih životnih činjenica, pridružila se, dakle, i njegova važnost za znanost. Usporedo s razvitkom povijesnih znanstvenih disciplina i društvenih znanosti uopće te njihovih istraživačkih metoda, raslo je značenje arhivskoga gradiva kao izvora znanstvenih istraživanja, dajući bitno obilježje suvremenoj ulozi i značenju arhivskoga gradiva, a time i arhivima. Zahtjevi društvenog razvitka dodali su tome i niz općekulturnih i prosvjetnih potreba kojima treba poslužiti arhivsko gradivo, kao kulturno dobro – spomenik kulture, pa se time upotpunjavala i postupno oblikovala sve kompleksnija suvremena uloga arhivskog gradiva i arhiva.

Dakako da je proširivanje funkcije arhivskoga gradiva i arhiva morao pratiti i odgovarajući razvitak shvaćanja o tome što se sve ima procijeniti kao arhivsko gradivo i trajno čuvati. Taj je razvitak morao utjecati i na postupno sve veće ograničenje prava stvaratelja dokumentarnog materijala da sam odlučuje o tome

² Stulli, B., *Priručnik iz arhivistike*, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb, 1977., str. 14-15.

kako će čuvati dokumentarni materijal nastao njegovim radom i što će se od toga materijala kao arhivsko gradivo trajno čuvati.

Treba naglasiti da su se u posljednjih stotinu godina sve više skraćivali vremenski rokovi za predaju arhivskoga gradiva arhivskim ustanovama, a isto tako i rokovi u kojima je gradivo postajalo pristupačno javnoj upotrebi.

Trajnost svih navedenih društvenih potreba, neophodnost otvorenosti i pripravnosti arhivskog gradiva za zadovoljavanje novih društvenih potreba i njihov ne samo kvantitativni porast, već sve veće kvalitativno bogatstvo i specijalizacija nameću dužnost trajnog čuvanja arhivskoga gradiva, ali isto tako traže i posebno mjesto arhivskom gradivu i arhivima u suvremenoj sistematizaciji društvenih djelatnosti.

Glavni je korisnik arhiva u suvremenom društvu znanost. Stoga vrijednost i društvenu ulogu arhiva većim dijelom šira javnost upoznaje tek posredno, u objavljenim rezultatima znanstvenih istraživanja. Neposrednije se ta vrijednost i uloga očituju u publikacijama arhivskoga gradiva, publikacijama koje izdaju arhivi o svome gradivu kako bi olakšali i unaprijedili njegovo korištenje, u raznim oblicima primjene arhivskoga gradiva za potrebe nastave i preko izložbi arhivskoga gradiva. Sasvim neposredno vrijednost i društvena uloga arhiva iskazuje se kada se građani pojedinci koriste arhivskim gradivom za zaštitu osobnih prava ili kada se državni organi i ustanove koriste arhivskim gradivom za zaštitu državnih, odnosno društvenih interesa. Sve su to potencijalne mogućnosti korištenja koje nemaju granica, ali odražavaju vrijednost arhivskoga gradiva bez obzira na to kolika je stvarna intenzivnost upotrebe u raznim njegovim pojedinačnim oblicima ili u određenim vremenskim razdobljima.

Arhivi tako predstavljaju akumulaciju svjedočanstava koja su vjekovima nastajala i dalje neprekidno nastaju, sadržajno po pravilu neponovljiva, donoseći uvijek nove i sve novije podatke i relevantne činjenice o razvitku društva, pa nijedan njihov povijesni dio nije po sebi dovoljan da zamijeni cjelinu. Oni u sebi imanentno sadrže neophodnost kontinuiteta koji ne može biti ograničen vremenskim granicama. Svjedočanstva u arhivima iskazuju nam i razlike između onoga što se predviđalo, namjeravalo i programiralo, prema onome što se u društvenom razvitku zaista ostvarilo i zbiljski dogodilo. Arhivi predstavljaju ogromnu riznicu dokumentarno-fiksiranog iskustva iz razvitka društva, a poznavanje tako fiksiranog iskustva postaje sve potrebnije u sve dinamičnijem daljnjem razvitku i životnim prilikama u koje taj razvitak dovodi čovjeka, stvarajući mu uz ogroman tehnički napredak i mnogo zapreka na putu do objektivne informacije o stvarnosti – zbilji.

Iz izloženog se jasno uočava da je trajno čuvanje arhivskog gradiva bitna oznaka arhiva. Tek sveukupnost organskih i potpunih cjelina arhivskoga gradiva stvara preduvjete da arhivi svojim korisnicima mogu pružiti potpune informacije. Svaki arhiv stoga treba imati određeno područje s kojeg preuzima arhivsko gradivo na trajno čuvanje, a čitav teritorij jedne države mora biti pokriven takvim arhivskim područjima, tj. mrežom arhivskih ustanova. Iz prirode organskih cjelina arhivskoga gradiva proizlazi nužnost da se granice arhivskih područja pojedinih

arhiva ne mijenjaju bez naročito opravdanih razloga, već da ostanu što dulje iste i nepromijenjene, a praktična provedba tih principa o mreži arhivskih ustanova plod je novijeg vremena. Potrebno je istaknuti da glavnu i temeljnu osnovu svake mreže arhiva čine arhivi općeg tipa. To su arhivske ustanove koje vode brigu o cjelokupnom arhivskom gradivu na svojim arhivskim područjima. Uz mrežu regionalnih arhiva postoji i centralni ili nacionalni arhiv koji preuzima arhivsko gradivo nastalo radom centralnih državnih organa, odnosno arhivsko gradivo značajno za cijelo državno područje ili veći njegov dio. Uz takvu mrežu općih arhiva mogu postojati i specijalizirani arhivi koji se brinu i preuzimaju na trajno čuvanje posebne vrste arhivskoga gradiva, pa tako mogu biti ustanovljeni diplomatski, vojni, privredni, filmski i slični arhivi. Broj i vrste takvih arhiva ovise o društveno-političkom sistemu, o tradiciji arhivske djelatnosti, o društvenim potrebama, o posebnim uvjetima čuvanja određenog gradiva i njegove upotrebe ili o posebnom imovinsko-pravnom statusu nekog arhivskog gradiva. Broj specijaliziranih arhiva mora biti racionalno primjeren kao što mora biti racionalna i mreža općih arhiva usklađena prema stvarnim i opravdanim društvenim potrebama, optimalnoj zaštiti arhivskoga gradiva, njegovoj što boljoj stručnoj obradi i po tome njegovoj pripremljenosti za što racionalniju i lakšu upotrebu.³

3. RAZVITAK ARHIVSKOG ZAKONODAVSTVA

3.1. Općenito o arhivskom zakonodavstvu

Poznato je da razvitak arhivskog zakonodavstva, već u svojim početnim oblicima, prati razvitak arhivske službe.⁴ Jednako tako je činjenica da se većina starih spisa, čijim su se sadržajem uređivale određene obvezne norme, nije sačuvala, ali da je poznat veći broj dokumenata koji potvrđuju postojanje kontinuirane skrbi za održavanje i čuvanje gradiva.⁵

Statuti naših nekoliko dalmatinskih gradova (Splita, Trogira, Šibenika, Skradina, Brača, Hvara, Korčule, Lastova) donose odredbe o načinu uporabe i čuvanja dokumenata nastalih radom komunalnih organa, kao i o radu notarske službe i pohrane notarskih spisa, dok neki drugi naši gradovi, poput Pule, Poreča, Rijeke i Dvigrada, svojim statutima donose norme o čuvanju gradiva. Ipak, staro arhivsko zakonodavstvo znatno se razlikuje od suvremenog kojemu je „temeljna značajka da *pojedinacnim* propisima uređuje čuvanje gradiva, dok suvremeno zakonodavstvo uređuje sustav zaštite arhivskog i dokumentarnog gradiva“.⁶ Jasno je i općeprihvaćeno saznanje da opisivanje prošlosti u svim oblastima ljudskog djelovanja nije moguće bez postojanja arhivskoga gradiva i da je ono svakako pridonijelo interesu države za njegovu zaštitu te je jednako tako jasno da „*staro*

³ *Ibid.*, str. 16.

⁴ Rastić, M., *Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828 – 1997*, Zagreb, 1998., str. 19.

⁵ *Loc. cit.*

⁶ *Loc. cit.*

arhivsko zakonodavstvo treba smatrati temeljem arhivskog zakonodavstva, koje se stalno razvija logikom diktiranom općim razvitkom države i društva“.⁷

Razvitak arhivskog zakonodavstva započeo je, s jedne strane, s onim u Austriji u vrijeme carice Marije Terezije koja je postavila temelje suvremenoj arhivskoj službi, te s druge strane, osnivanjem arhivske službe u Mađarskoj, i to odlukom Ugarskog sabora o osnivanju Državnog arhiva Mađarske početkom 1723. godine.⁸

Arhivsku djelatnost svaka zemlja za sebe rješava svojim arhivskim zakonima i ostalim propisima u okviru svojih nacionalnih granica, no pitanja koja izlaze iz okvira prava jedne zemlje rješavaju se međunarodnim aktima, kao što su sporazumi, konvencije i dr.⁹

To je očit znak da arhivsko i dokumentarno gradivo zbog njegova posebnog značenja za državu i društvo, zaslužuju poseban pravni režim s ciljem da budu zaštićeni, kao i da arhivsko gradivo ima takav status i u međunarodnom pravu kao dobro koje ne pripada samo jednom narodu, već cijelom čovječanstvu pa se stoga zaštićuje i međunarodnim konvencijama i sporazumima.¹⁰

Iz tih razloga, nakon Prvog svjetskog rata jedan broj međunarodnopravnih sporazuma, zaključivanih između pojedinih država temeljem ugovora u St. Germainu 1919. godine, sadržavao je načela na osnovi kojih treba podijeliti arhivsko gradivo između novoosnovane Republike Austrije i država osnovanih na području bivše Austro-Ugarske.¹¹

Nakon Drugog svjetskog rata, novostvorena Jugoslavija zaključila je sljedeće akte koji sadržavaju i odredbe s obzirom na arhivsko gradivo: Mirovni ugovor s Mađarskom 1947. godine, koji govori o vraćanju arhivskoga gradiva (čl. 11); Ugovor o miru s Italijom 1947. godine, koji je 1957. pragmatiziran Uredbom o ratifikaciji sporazuma između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Italije o podjeli arhiva i dokumenata administrativne prirode ili od povijesnog značenja, te Sporazumom između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Italije o reguliranju restitucije kulturnih dobara Jugoslaviji 1961. godine.¹²

Kao jedan od rezultata raspada SFR Jugoslavije aktualizirano je i arhivsko pitanje, u cilju podjele arhivskoga gradiva između zemalja nasljednica.

3.2. Razvoj arhivskog zakonodavstva na području Hrvatske do osamostaljenja

Prvi zakonski propis na području Hrvatske potječe iz 1870. godine. To je „Zakonski članak o uređenju Zemaljskog arhiva Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i

⁷ *Ibid*, str. 21.

⁸ *Loc. cit.*

⁹ *Loc. cit.*

¹⁰ *Loc. cit.*

¹¹ *Ibid*, 20.

¹² *Loc. cit.*

Slavonije“. Od 1870. do 1941. godine donesen je tek Zakon o arhivama Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih i konzularnih zastupništva Kraljevine Jugoslavije (1930.) i pripremljen Nacrt Uredbe o banovinskim arhivima za područje Banovine Hrvatske.

Od 1945. do 1944./45. godine na području Hrvatske doneseni su ili su važili:

- Zakonska odredba o sprečavanju uništavanja i raznašanja arhivskoga gradiva na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske¹³
- Zakonska odredba o ratnom arhivu i muzeju Nezavisne Države Hrvatske¹⁴
- Provedbena naredba o sakupljanju i sređivanju spisa koji se odnose na hrvatski oslobodilački pokret¹⁵
- Naredba Privremenog upravnog odsjeka pri VŠ NOP i DVJ štabovima NOP brigada i odreda – 1942. godine
- Pravilnik o sastavu i radu Komisije za utvrđivanje štete učinjene po okupatoru na kulturno-historijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Jugoslavije i za njihovo vraćanje u zemlju kod Povjereništva Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije – 1944. godine
- Odluka o čuvanju kulturnih spomenika i starina¹⁶
- Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Demokratske Federativne Jugoslavije¹⁷
- Uredba o obrazovanju komisije za utvrđivanje štete učinjene po okupatorima na kulturno-historijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Federalne Hrvatske i za njihovo vraćanje u zemlju.¹⁸

Ukazivanje pozornosti zaštiti arhivskoga gradiva, što je evidentno u navedenim propisima, već krajem 1944. i početkom 1945. godine iskazuje se najprije putem propisa o zaštiti kulturno-povijesnih predmeta i spomenika kulture, da bi krajem 40-ih i 50-ih godina započelo potpunije reguliranje sveobuhvatne zaštite arhivskog i dokumentarnog gradiva arhivskim propisima.

Arhivski su se propisi u Jugoslaviji dijelili na savezne i republičke, odnosno pokrajinske, ovisno o donositelju. Savezni propisi primjenjivali su se na području cijele Jugoslavije, a republički, odnosno pokrajinski, samo na području republike i pokrajine koja ih je donijela.

¹³ Zakonska odredba o sprečavanju uništavanja i raznašanja arhivskoga gradiva na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske, Narodne novine, br. 10/1941.

¹⁴ Zakonska odredba o ratnom arhivu i muzeju Nezavisne Države Hrvatske, Narodne novine, br. 37/1941.

¹⁵ Provedbena naredba o sakupljanju i sređivanju spisa koji se odnose na hrvatski oslobodilački pokret, Narodne novine, br. 45/1941.

¹⁶ Odluka o čuvanju kulturnih spomenika i starina, Službeni list DFJ, br. 4/1945.

¹⁷ Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Demokratske Federativne Jugoslavije, Službeni list DFJ br. 54/1945.

¹⁸ Uredba o obrazovanju komisije za utvrđivanje štete učinjene po okupatorima na kulturno-historijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Federalne Hrvatske i za njihovo vraćanje u zemlju, Narodne novine, br. 5/1945.

3.2.1. Savezni arhivski propisi

U razdoblju od 1945. do 1964. godine u Jugoslaviji su doneseni sljedeći savezni arhivski propisi:

Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina.¹⁹ Ovom su odlukom pod zaštitu države, osim arhivskoga gradiva, stavljena i ostala umjetnička, kulturna i znanstvena dobra. Odlukom je zabranjeno njihovo iznošenje iz zemlje.

Naredba o privremenom osiguranju arhiva.²⁰ Naredbom je utvrđeno osiguranje i čuvanje svih arhivskih fondova (i dijelova fondova) nastalih u radu fizičkih i pravnih osoba prije 1945. godine. Provedba naredbe stavljena je u nadležnost prosvjetnih organa svih narodnih odbora i njome se onemogućuje uništavanje arhivskoga gradiva, otuđivanje i valorizacija bez znanja nadležnog arhiva. Naredba je prvi propis koji se isključivo bavi arhivskom problematikom.

Opći zakon o državnim arhivima.²¹ Zakonom su regulirana pitanja u svezi s mrežom arhivskih ustanova (po zakonu arhivi imaju status samostalnih ustanova), osnivanje arhiva u sastavu i arhivskih zbirki u znanstvenim i srodnim ustanovama, formiranje arhivskih savjeta kao stručnih savjetodavnih tijela, nadležnost arhiva u svezi s evidentiranjem, prodajom i prioritetnim pravima prilikom otkupa. Zakon donosi i kaznene odredbe.

Uredba o Glavnom arhivskom savjetu.²² Ova Uredba predviđa osnivanje Glavnog arhivskog savjeta sa zadaćom proučavanja teoretskih, metodoloških i organizacijskih pitanja iz oblasti arhivističke teorije i prakse, davanje prijedloga i mišljenja u svezi s preuzimanjem, koncentracijom, podjelom, valorizacijom, čuvanjem i ostalim pitanjima cjelovite zaštite arhivskog i registraturnog gradiva.

Rješenje o imenovanju Glavnog arhivskog savjeta.²³ Po navedenom Rješenju, Savjet ima 12 članova: jedan predstavnik Predsjedništva vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije, šest predstavnika republičkih arhivskih savjeta i pet predstavnika iz redova arhivskih djelatnika i povjesničara.

Rješenje o čuvanju arhivskog materijala.²⁴ Donošenjem Rješenja prestaju važiti svi propisi koji se odnose na čuvanje i obradu arhivskoga gradiva, a u suprotnosti su s odredbama Općeg zakona o državnim arhivima. Rješenjem su sve pravne i fizičke osobe bile obvezne brižljivo čuvati arhivsko gradivo i poduzimati sve mjere za sprečavanje njegovog uništavanja.

Uputstvo o prikupljanju, čuvanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala.²⁵ Ovim propisom pismohrane su bile obvezne organizirati zaštitu

¹⁹ Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina, Službeni list DFJ, br. 4/1945.

²⁰ Naredba o privremenom osiguranju arhiva, Službeni list FNRJ, br. 25/1948.

²¹ Opći zakon o državnim arhivima, Službeni list FNRJ, br. 12/1950.

²² Uredba o Glavnom arhivskom savjetu, Službeni list FNRJ, br. 54/1950.

²³ Rješenje o imenovanju Glavnog arhivskog savjeta, Službeni list FNRJ, br. 55/1950.

²⁴ Rješenje o čuvanju arhivskog materijala, Službeni list FNRJ, br. 8/1952.

²⁵ Uputstvo o prikupljanju, čuvanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala, Službeni list FNRJ, br. 8/1952.

arhivskoga gradiva, a arhivske ustanove ovlaštene su za nadziranje čuvanja arhivskog i registraturnog materijala. Uputstvom su doneseni djelomični kriteriji za utvrđivanje koja vrsta gradiva ima status arhivskoga gradiva, a koje se zbog svoje dokumentarne nevalidnosti može škartirati. U tom duhu izrađen je osnovni propis vrsta spisa (u 22 točke) koji se mogu škartirati po utvrđenom postupku.

Opći zakon o arhivskoj građi.²⁶ Objavljivanjem ovog zakona prestaje važiti Opći zakon o državnim arhivima, Uredba o glavnom arhivskom savjetu i Rješenje o čuvanju arhivskog materijala. Ovim zakonom arhivsko gradivo dobiva status društvenog vlasništva, definira se pojam arhivskog i registraturnog gradiva i određuje nadležnost arhivskih ustanova. Posebno su razrađene odredbe o pravima i obvezama imatelja arhivskog i registraturnog gradiva.

Zakon o Arhivu Jugoslavije.²⁷ Ovim se zakonom regulira nadležnost Arhiva Jugoslavije.

Zakon o Arhivskom savjetu Jugoslavije.²⁸ Navedenim zakonom formira se Savjet koji ima 21 člana: tri imenuje Savezno izvršno vijeće, po jednog republički izvršni savjeti, a trinaest članova delegiraju razne ustanove i organizacije.

3.2.2. Republički arhivski propisi

Za razvoj arhivske službe u Hrvatskoj osobito je značajno razdoblje od 1956. do 1962. godine. U tom je razdoblju formirana mreža arhivskih ustanova, položeni su temelji republičkom arhivskom zakonodavstvu i organiziranoj službi nadzora nad gradivom izvan arhiva. U tim se godinama počinje oblikovati moderna arhivska služba u Hrvatskoj.

Težište njezina razvitka stavlja se na:

- organizaciju arhivske službe na cijelom području Hrvatske
- osiguranje spremišnog i radnog prostora
- izradu evidencija arhivskog gradiva izvan arhiva
- izradu obavijesnih pomagala za arhivsko gradivo.

Prednacrta arhivskog zakona Hrvatske izrađen je već 1957. godine, a rasprava o ponuđenom prednacrta trajala je punih pet godina. Arhivski savjet Hrvatske u međuvremenu je usvojio, a Savjet za nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske potvrdio nekoliko uputstava i preporuka kao što su:

- Uputstvo za vršenje instruktorske službe za arhive u Narodnoj Republici Hrvatskoj – 1958. godine
- Preporuka o čuvanju arhivske i registraturne građe – 1968. godine
- Uputstvo o vođenju evidencija arhivske građe i izradi naučno-informativnih pomagala – 1960. godine

²⁶ Opći zakon o arhivskoj građi, Službeni list SFRJ, br. 48/1964.

²⁷ Zakon o Arhivu Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 48/1964.

²⁸ Zakon o Arhivskom savjetu Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 48/1964.

- Preporuka za čuvanje i zaštitu registraturne građe u privatnim arhivima – 1961. godine
- Preporuka o nekim mjerama za zaštitu i čuvanje arhivske i registraturne građe u političkim i društvenim organizacijama – 1961. godine.

U skladu s usvojenim preporukama i na osnovi Općeg zakona o državnim arhivima,²⁹ 1959. godine prvi je put započeto sustavno evidentiranje svih imatelja arhivskog i registraturnog gradiva na području Hrvatske. Arhivski savjet Hrvatske već je 1957. godine predložio stvaranje mreže arhiva u Hrvatskoj. Uz središnji (državni) arhiv predloženo je i osnivanje arhiva za šira područja (regije) Hrvatske. U skladu s Općim zakonom o arhivima, iz 1950. godine, dana je mogućnost nastanka rada specijalnih arhiva (kao npr. Arhiva JAZU/HAZU). Taj je prijedlog odobren, osim što nisu osnovani arhivi u Gospiću i Šibeniku, a umjesto predloženog arhiva u Puli, kasnije je osnovan arhiv u Pazinu. Regionalni arhivi dobili su naziv historijski arhivi. Mrežu arhivskih ustanova 1963. godine Izvršno vijeće Sabora potvrdilo je Odlukom o određivanju područja na kojem arhivi vrše arhivsku službu.³⁰

3.2.2.a. Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima³¹

Prethodno navedeno razdoblje razvitka arhivske službe dovršeno je donošenjem Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima, NN br. 41/1962.

Donošenje gore navedenog Zakona nesumnjivo je bio krupan događaj u razvoju arhivske službe na području Hrvatske. Ova je služba tim Zakonom zapravo prvi put u svojoj povijesti uopće dobila razrađene zakonske norme za svoju djelatnost, jer iako se od 1945. godine dosta učinilo na zakonskom reguliranju arhivske materije u zakonodavstvu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, za područje Hrvatske nije bio donesen poseban republički zakon koji bi detaljno razradio zakonsku materiju arhivske službe. Taj je zakon obuhvatio sadržajem i sagledavanjem te normiranjem sva značajna stručna pitanja arhivske djelatnosti u Hrvatskoj. Dakako, posljedično društvenom ustroju, zakon utvrđuje da je arhivsko gradivo koje nastaje radom državnih organa, ustanova, privrednih i društvenih organizacija, društvena imovina, dok građansko-pravne osobe ili građani mogu držati svoje arhivsko gradivo, ali ono može biti predmet prometa samo u granicama ovog zakona.

Osnovna je značajka ovog zakona da se on u prvom redu odnosi na arhivsko gradivo, a tek onda na arhivske ustanove. Arhivsko se gradivo tretira kao dio kulturne baštine jer zakon ima polazište u odredbama Zakona o zaštiti spomenika kulture.

Ovim su zakonom određeni i organi za zaštitu arhivskog i registraturnog gradiva, a to su: arhivi, Savjet za nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske, savjeti i organi uprave narodnih odbora nadležnih za poslove arhivske službe te zavodi

²⁹ Općeg zakona o državnim arhivima, Službeni list FNRJ, br. 12/1950.

³⁰ Odluka o određivanju područja na kojem arhivi vrše arhivsku službu, Narodne novine, br. 28/1963.

³¹ Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, Narodne novine, br. 41/1962.

za zaštitu spomenika kulture. Zakon u svojim odredbama ističe da na području Hrvatske postoje republički (središnji) arhiv i regionalni arhivi.

Isto tako, zakon dopušta mogućnost da i pojedini arhivi mogu biti matični, o čemu odluku donosi Savjet za nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske u sporazumu sa zainteresiranim narodnim odborima.

Poslove središnjeg matičnog arhiva, prema ovom zakonu, obavlja Arhiv Narodne Republike Hrvatske koji, pored zadataka koje obavljaju svi arhivi, obavlja i druge zakonom propisane poslove. Zakon tako detaljno propisuje poslove koje obavljaju i Savjeti narodnih odbora nadležni za poslove arhivske službe, te Savjet za kulturu Narodne Republike Hrvatske.

Po donošenju zakona objavljeni su, na njegovoj osnovi, ovi provedbeni propisi:

- Pravilnik o registraciji arhiva i evidenciji zbirki arhivske građe – 1962. godine
- Uputstvo za izdavanje dozvole za izvoz izvorne arhivske građe u inozemstvo i o razmjeni arhivske građe s inozemstvom – 1962. godine
- Uputstvo o vođenju evidencije u arhivima – 1963. godine.

Donošenje novog Ustava Jugoslavije (1963. godine) i novog Ustava Hrvatske (1963. godine) te ubrzano usklađivanje saveznog arhivskog zakonodavstva s odredbama novog Ustava bivše Jugoslavije, rezultirali su donošenjem, u prosincu 1964. godine, novih, revidiranih, Općeg zakona o arhivskoj građi i Zakona o arhivskom savjetu Jugoslavije. Isto tako, pristupilo se usklađivanju Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima s novim Ustavom Hrvatske pa je već početkom 1965. objavljen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima. Pročišćeni tekst ovog zakona objavljen je nekoliko mjeseci poslije.

3.2.2.b. Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima³²

Donošenje ovog Zakona predstavlja daljnji korak u osamostaljenju arhivske službe Hrvatske. Njime se utvrđuje da se arhivsko gradivo nalazi pod zaštitom prema odredbama ovog zakona, ali se navodi i to da se u pogledu zaštite tog gradiva primjenjuju i propisi o zaštiti spomenika kulture.

Potrebno je naglasiti da su osnovne promjene u odnosu na raniji Zakon sljedeće:

- S obzirom na izmjene u društvenom sustavu (prema novom ustavu), Arhivski savjet Hrvatske postaje vrhovni organ arhivske službe u Hrvatskoj te se uvodi neposredno i posredno upravljanje arhivima.
- Usklađenje s novom društvenom terminologijom.
- Mijenja se nacionalni arhivski sustav. Uz gradivo koje nastaje radom organa unutarnjih poslova i narodne obrane, i arhivsko gradivo koje nastaje radom Saveza komunista Hrvatske izuzima se iz nadležnosti arhivske službe. Dakle, ne postoji jedinstvena arhivska služba u Hrvatskoj.

³² Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, Narodne novine, br. 31/1965.

Po donošenju ovog Zakona nastavljen je rad na izradi provedbenih propisa pa je 1967. godine usvojeno Uputstvo o vođenju evidencije arhiva i zbirki arhivske građe. Republički sekretarijat za prosvjetu i kulturu Hrvatske pozvao je 1969. godine sve arhivske djelatnike na raspravu o reviziji i kodifikaciji Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima, povodom donošenja amandmana na Ustav bivše Jugoslavije. Rasprava se vodila dulje vrijeme pa je nastavljena po donošenju Ustava bivše Jugoslavije i Ustava Hrvatske 1974. godine. Promjenom Ustava Jugoslavije iz 1974. godine te usklađivanjem „saveznog“ arhivskog zakonodavstva s odredbama novog Ustava Jugoslavije, arhivsko je zakonodavstvo u cijelosti preneseno u nadležnost republika i pokrajina bivše Jugoslavije. Na temelju Ustava Hrvatske i na toj osnovi donesen je 1978. godine u Hrvatskoj novi Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima.

3.2.2.c. Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima³³

Usklađivanje arhivskog zakonodavstva s odredbama novog Ustava Hrvatske imalo je za posljedicu potpuno osamostaljenje hrvatskog arhivskog zakonodavstva. To ujedno znači da je Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima postao temeljni zakon za sve vrste arhivskog gradiva u Hrvatskoj. Arhivska služba u Hrvatskoj postala je stvarno ravnopravna službi zaštite spomenika kulture. U djelokrug arhivske službe ulazi i filmsko gradivo, pa je već 1979. godine pri Arhivu Hrvatske osnovana Kinoteka Hrvatske.

Novi Zakon uređuje također sustav financiranja po kojem se osnovna i obvezna djelatnost arhiva financira na razini republike iz sredstava proračuna republike, a putem Republičke samoupravne interesne zajednice. Obveza je društveno-političkih zajednica osigurati prostor za smještaj arhivskog gradiva. Novi zakon isto tako propisuje stručno obrazovanje za poslove koji se obavljaju u arhivima te način postizanja stručnog arhivskog zvanja, a određuje se i provođenje pripravnicičke prakse. Iz kaznenih odredaba izostavljene su odredbe krivičnog gonjenja jer je to regulirano drugim zakonima.

Zakon je posebno normirao organizaciju arhivske službe u Hrvatskoj. Kako je organizacija arhivske službe u Hrvatskoj pratila društveni ustroj, to je Zakon organizirao arhivsku službu sukladno tome. Temeljem ovog Zakona, službu zaštite arhivskog i registraturnog gradiva na području Hrvatske obavljaju Arhiv Hrvatske i arhivi za područje jedne ili više općina, te Arhivski savjet Hrvatske. Sve upravne poslove arhivske službe na razini Hrvatske obavlja Republički sekretarijat za prosvjetu i kulturu, odnosno Ministarstvo kulture, a na razini regije nadležni organ uprave. Sve stručne funkcije arhivske službe Hrvatske vodi i koordinira Arhiv Hrvatske, odnosno Hrvatski državni arhiv.

Potrebno je naglasiti da je Arhivski savjet Hrvatske od donošenja Zakona pa do 1990. godine usvojio veći broj novih provedbenih propisa:

- Pravilnik o registraciji arhiva i evidenciji zbirki arhivske građe³⁴

³³ Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, Narodne novine, br. 25/1978.

³⁴ Pravilnik o registraciji arhiva i evidenciji zbirki arhivske građe, Narodne novine, br. 50/1962.

- Uputstvo o vođenju evidencije arhiva i zbirki arhivske građe³⁵
- Uputstvo za izdavanje dozvole za izvoz izvorne arhivske građe u inozemstvo i o razmjeni arhivske građe s inozemstvom³⁶
- Uputstvo o vođenju evidencije u arhivima³⁷
- Odluku o određivanju područja na kojemu arhivi vrše arhivsku službu³⁸
- Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe³⁹
- Pravilnik o polaganju stručnih ispita u arhivskoj struci⁴⁰
- Uputstvo o vrednovanju registraturne građe⁴¹
- Uputstvo o predaji arhivske građe arhivima⁴²
- Pravilnik o zaštiti arhivske i registraturne građe izvan arhiva⁴³
- Pravilnik o polaganju ispita o stručnoj osposobljenosti radnika za zadatke i poslove zaštite arhivske i registraturne građe izvan arhiva.⁴⁴

4. ZAŠTITA ARHIVSKOG I REGISTRATURNOG GRADIVA U SAMOSTALNOJ REPUBLICI HRVATSKOJ TEMELJEM ZAKONA O ARHIVSKOM GRADIVU I ARHIVIMA

Arhivsku djelatnost u samostalnoj Republici Hrvatskoj prvotno uređuje Zakon o arhivskom gradivu i arhivima⁴⁵ koji dopunjuju Zakoni o izmjenama i dopunama zakona o arhivskom gradivu i arhivima.⁴⁶ To je prvi takav zakon donesen u suvremenoj Republici Hrvatskoj kojim su zaštita, čuvanje i korištenje arhivskog gradiva bili uređeni sukladno odredbama Ustava Republike Hrvatske, političkim, pravnim i gospodarskim sustavom usvojenim demokratskim promjenama. Njegove su odredbe zahvaćale sve stvaratelje i posjednike arhivskoga gradiva u Republici Hrvatskoj bez izuzetaka, što nije bio slučaj s ranijim propisima⁴⁷ koji su važne

³⁵ Uputstvo o vođenju evidencije arhiva i zbirki arhivske građe, Narodne novine br. 12/1967.

³⁶ Uputstvo za izdavanje dozvole za izvoz izvorne arhivske građe u inozemstvo i o razmjeni arhivske građe s inozemstvom, Narodne novine, br. 50/1962.

³⁷ Uputstvo o vođenju evidencije u arhivima, Narodne novine, br. 7/1963.

³⁸ Odluku o određivanju područja na kojemu arhivi vrše arhivsku službu, Narodne novine, br. 28/1963.

³⁹ Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe, Narodne novine br. 36/1981.

⁴⁰ Pravilnik o polaganju stručnih ispita u arhivskoj struci, Narodne novine, br. 36/1981.

⁴¹ Uputstvo o vrednovanju registraturne građe, Narodne novine, br. 33/1987.

⁴² Uputstvo o predaji arhivske građe arhivima, Narodne novine, br. 33/1987.

⁴³ Pravilnik o zaštiti arhivske i registraturne građe izvan arhiva, Narodne novine, br. 17/1988.

⁴⁴ Pravilnik o polaganju ispita o stručnoj osposobljenosti radnika za zadatke i poslove zaštite arhivske i registraturne građe izvan arhiva, Narodne novine, br. 17/1988.

⁴⁵ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br. 105/97.

⁴⁶ Zakoni o izmjenama i dopunama zakona o arhivskom gradivu i arhivima, NN br. 64/2000, 65/2009, 46/2017.

⁴⁷ Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, Narodne novine, br. 25/1978, 47/1986, 47/1989.

stvaratelje gradiva iz područja unutarnjih poslova i obrane te Saveza komunista Hrvatske i njegovih sastavnica ostavili izvan dosega javne arhivske službe. Njime je arhivska služba utvrđena kao obvezna javna služba, a arhivsko gradivo stavljeno pod osobitu zaštitu države.

Načela koja odražavaju praksu modernog arhivskog zakonodavstva mogu se sažeti u sljedećim točkama:

1. univerzalnost ili sveobuhvatnost zaštite arhivskog gradiva
2. obvezatna mreža arhivskih ustanova
3. složeni značaj arhivskih ustanova kao nositelja zaštite arhivskoga gradiva, ali i drugih aktivnosti (prosvjetno-kulturna djelatnost, istraživački rad arhiva i dr.)
4. potpunost pravnog mehanizma zaštite arhivskog gradiva.

Načelo sveobuhvatnosti zaštite arhivskog gradiva podrazumijeva mehanizme zaštite arhivskoga gradiva u cijelom procesu od nastajanja do korištenja.

Arhivsko je gradivo dio nacionalne kulturne baštine i izvor od trajnog značenja za znanost, kulturu, zaštitu javnih i osobnih prava i probitaka, te se promatra kao zapis koji ima spomeničko, upravno, kulturno, povijesno i obavijesno značenje „bez obzira na mjesto i vrijeme nastanka, neovisno o obliku i tvarnom nosaču na kojem je sačuvano“. Time je pojam arhivskog gradiva proširen i na nove „nosače“, odnosno medije, kao što su strojno čitljivi zapisi i sve vrste audiovizualnog gradiva.

Zakon cjelokupno arhivsko gradivo dijeli na dvije temeljne kategorije: javno arhivsko gradivo i privatno arhivsko gradivo. Ove dvije kategorije ne podudaraju se s pojmom vlasništva, nego odražavaju značaj arhivskog gradiva. U prvu kategoriju spada sve ono arhivsko gradivo koje nastaje „djelatnošću tijela i ustanova državne vlasti, lokalne samouprave i uprave, javnih ustanova i poduzeća te privatnopravnih osoba koje obavljaju javne ovlasti“. U drugu kategoriju spada sve arhivsko gradivo koje nastaje djelatnošću „ne-javnih“ pravnih i fizičkih osoba“.

Demokratskim promjenama i pretvorbom vlasništva povećao se broj privatnih stvaratelja, pa time i imatelja gradiva, te shodno tome zakon u svojim odredbama omogućuje stvaranje zasebnih arhiva (arhiva političkih stranaka, arhiva banaka, gospodarskih arhiva i dr.).

Na zaštitu arhivskog gradiva primjenjuju se i propisi o zaštiti kulturnih dobara. Sve su javne službe obvezne skrbiti za gradivo koje nastaje njihovim radom ili se nalazi u njihovu posjedu te ga po isteku određenih rokova predati mjerodavnom državnom, odnosno javnom arhivu. Polazeći od načela cjelovitosti arhivskoga gradiva, kao sastavnog dijela hrvatske kulturne baštine, Zakon uređuje i pitanje zaštite, dostupnosti i prometa privatnim arhivskim gradivom. Pojedina područja rada arhiva, poput vrednovanja i preuzimanja gradiva u arhiv, dostupnosti i korištenja te zaštite i obrade gradiva, kao i druga stručna pitanja uz Zakon dodatno uređuju i posebni propisi o kojima će u daljnjem tekstu biti više riječi.

4.1. Organizacija arhivske službe u Republici Hrvatskoj i rad državnih arhiva

Sustav arhivske službe u Hrvatskoj temeljem ovog Zakona čine državni arhivi, druge baštinske ustanove u kojima se čuva arhivsko gradivo (arhivi izvan mreža državnih arhiva), stvaratelji i imatelji arhivskoga gradiva te segment upravljanja službom. Nakon stupanja na snagu Zakona, osnovano je šest novih arhiva i to: područni državni arhivi u Gospiću, Šibeniku, Vukovaru, Štrigovi, Križevcima i Virovitici. Unatoč donesenoj Uredbi o osnivanju Državnog arhiva u Križevcima,⁴⁸ on još nije započeo s radom. Jedini specijalizirani arhiv osnovan nakon donošenja ovog Zakona jest Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (2004.).

Razvoj arhivske službe izvan mreže državnih arhiva, koji je bio predviđen Zakonom, potpuno je izostao, iako je uključivanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u javnu arhivsku službu važno ne samo zbog unapređenja zaštite gradiva koje se kod njih nalazi, već i zbog omogućavanja dostupnosti gradiva u sredini u kojoj je i nastalo. Ovo se u jednakoj mjeri odnosi i na osnivanje specijaliziranih i privatnih arhiva koji bi bitno doprinijeli zaštiti pojedinih kategorija gradiva.

Za rad arhivske službe mjerodavno je Ministarstvo kulture, gdje u okviru Uprave za arhivsku djelatnost i arheološku baštinu djeluje Odjel za arhivsku djelatnost. Kao savjetodavno tijelo ministra kulture za stručne arhivske poslove, pri Ministarstvu djeluje Hrvatsko arhivsko vijeće, koje se uz opća pitanja bavi unapređenjem i razvitkom službe, razmatra godišnje programe i izvješća o radu državnih arhiva, daje mišljenja o osnivanju novih arhiva, usmjerava međunarodnu arhivsku suradnju, potiče donošenje i promjene zakona i provedbenih propisa, predlaže dodjeljivanje viših zvanja u arhivskoj struci i dr. Svi stručni i administrativni poslovi Vijeća, kao i njegove odluke, provode se preko Hrvatskog državnog arhiva (HDA), koji je ujedno zadužen za sve matične i razvojne poslove nacionalne arhivske službe. Kao središnja ustanova arhivske službe, Hrvatski državni arhiv skrbi o evidencijama arhivskog gradiva na nacionalnoj razini te planira i usklađuje stručni rad arhiva. Ti poslovi podrazumijevaju prikupljanje podataka i rad na Registru fondova i zbirki Republike Hrvatske, upisnicama arhiva i vlasnika arhivskog gradiva u privatnom vlasništvu, evidencijama o arhivskim djelatnicima, kao i brigu o njihovoj stručnoj izobrazbi te organiziranje informativno-dokumentacijske službe o cjelokupnom arhivskom gradivu.

Dakle, zadaće arhivske službe na osiguranju zaštite i informacijske cjelovitosti provode se putem mreže državnih arhiva. Hrvatski državni arhiv nadležan je za gradivo središnjih državnih tijela i ostalo gradivo od značaja za Republiku Hrvatsku u cjelini, a područni državni arhivi skrbe za gradivo jedinica lokalne samouprave (gradovi, općine, županije), državnih tijela na lokalnoj razini i drugih stvaratelja na

⁴⁸ Uredba o osnivanju Državnog arhiva u Križevcima, Narodne novine, br. 77/2008.

području njihova djelovanja. U zakonom propisane zadaće državnih arhiva spadaju evidentiranje, zaštita, obrada i omogućavanje korištenja arhivskog gradiva.

Državni arhivi preuzimaju javno i prikupljaju privatno arhivsko gradivo, stručno nadziru stvaratelje i imatelje arhivskog gradiva i brinu o zaštiti gradiva u svom posjedu.

Radi zaštite i nadzora nad gradivom izvan arhiva izrađuju kategorizaciju stvaratelja u svojoj nadležnosti te vode evidencije stvaratelja i imatelja arhivskog i registraturnog gradiva. Nadzorni pregledi obavljaju se kako bi se dobio uvid u stanje gradiva, evidencije o gradivu i mjere zaštite te prikupile informacije o stanju gradiva. Arhivi odobravaju pravilnike o zaštiti i čuvanju gradiva, popise s rokovima čuvanja, izdaju odobrenja za izlučivanje te dogovaraju preuzimanje gradiva u arhive.

Stručni nadzor arhiva nad čuvanjem gradiva kod stvaratelja odnosi se na kontrolu provođenja njihovih propisanih obveza povezanih s osiguranjem primjerenog prostora i opreme za smještaj gradiva, redovitim dostavljanjem popisa gradiva arhivu, javljanjem svih promjena i pribavljanjem mišljenja prije poduzimanja mjera koje se odnose na gradivo, te procedurom predaje gradiva arhivu.

Stručni poslovi arhiva povezani sa zaštitom i obradom gradiva, u novije vrijeme dopunjuju se i različitim oblicima suradnje sa stvarateljima gradiva, ponajviše primjenom stručnih znanja koja se odnose na pružanje usluga na sljedećim područjima:

- pomoć u upravljanju dokumentacijom
- savjetovanje i nadzor nad obradom gradiva
- sređivanje, obrada i popisivanje dokumentacije
- vrednovanje i izlučivanje gradiva
- stručno usavršavanje za uredsko poslovanje i obradu dokumentacije
- tematska istraživanja, izrada projekata i elaborata
- mikrofilmiranje, skeniranje, restauriranje i konzerviranje gradiva.

Privatnim arhivskim gradivom smatra se arhivsko gradivo nastalo djelovanjem privatnih pravnih i fizičkih osoba, ako nije nastalo u obavljanju javnih ovlasti ili javne službe i ako nije u državnom vlasništvu.

Zakon isto tako definira što je to arhivsko gradivo, a što registraturno gradivo. Za arhivsko gradivo ističe da nastaje odabiranjem iz registraturnog gradiva koje se smatra arhivskim gradivom u nastajanju te se za zaštitu registraturnog gradiva primjenjuju sve zakonske odredbe koje se odnose na arhivsko gradivo. Registraturno gradivo, po Zakonu, jest cjelina zapisa ili dokumenata nastalih ili primljenih djelovanjem i radom pojedine pravne ili fizičke osobe, odnosno sva dokumentacija u posjedu pojedinog stvaratelja, od koje ona trajne vrijednosti predstavlja arhivsko gradivo.

Arhivsko gradivo koje se čuva kod stvaratelja najčešće se organizira u dokumentacijske zbirke ili cjeline. Dokumentacijsku zbirku ili cjelinu čini arhivsko gradivo nastalo djelovanjem istog stvaratelja, zbirka dokumentacije određene vrste

ili namjene ili dokumentacija nastala obavljanjem određene djelatnosti. Arhivski fond predstavlja cjelinu gradiva nastalog djelovanjem i radom pojedine pravne ili fizičke osobe i u načelu se ne može dijeliti.

Imatelji arhivskog i registraturnog gradiva jesu pravne i fizičke osobe koje su vlasnici ili posjednici gradiva koji njime upravljaju ili ga drže s bilo kojeg naslova, a stvaratelji arhivskog i registraturnog gradiva pravne su ili fizičke osobe čijim djelovanjem i radom ono nastaje.

Arhivi su ustanove za čuvanje, zaštitu, obradu i korištenje arhivskog gradiva, koje mogu biti javne i privatne, a pismohrana je ustrojstvena jedinica u kojoj se odlaže i čuva arhivsko, odnosno registraturno gradivo do predaje nadležnom arhivu.

4.2. Obveze stvaratelja i imatelja sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima

Polazeći od načela da sve arhivsko gradivo čini dio ukupne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj, propisana je sveobuhvatnost zaštite, sukladno čemu su uređene obveze imatelja javnog i privatnog arhivskog gradiva kao i arhiva u obavljanju nadzora nad provođenjem tih obveza.

Obveze stvaratelja i imatelja javnog arhivskog gradiva propisane zakonom podrazumijevaju:

- obvezu fizičke zaštite i nadzora (čl. 7. – 10.)
- obvezu odabiranja gradiva (čl. 11. – 13.)
- obvezu predaje arhivskog gradiva nadležnim arhivima (čl. 14. – 17.).

Obveze stvaratelja i imatelja privatnoga gradiva:

- obveza upisa u Upisnik vlasnika privatnog arhivskog gradiva (čl. 30. – 31.)
- obveze fizičke zaštite (čl. 32. – 34.)
- uvjeti pohrane i prometa privatnim gradivom (čl. 35. – 38.).

Dakle, imatelji privatnoga arhivskoga gradiva obvezni su obavijestiti nadležni državni arhiv o posjedovanju gradiva, osigurati njegovo sigurno čuvanje i zaštitu, srediti i popisati gradivo te dopustiti arhivu njegov pregled i po potrebi sigurnosno snimanje. Ako nisu u mogućnosti srediti i popisati gradivo, dužni su dopustiti arhivu da to učini, a ako nemaju uvjete za pravilno čuvanje i stručno održavanje gradiva, arhiv ga može preuzeti na čuvanje do osiguranja potrebnih uvjeta.

Uvjeti čuvanja i zaštite javnoga arhivskoga gradiva izvan arhiva i privatnog arhivskog gradiva za koje je utvrđeno da ima svojstvo kulturnog dobra, uređeni su Pravilnikom o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva.⁴⁹ To podrazumijeva sve zapise i dokumente, službene i poslovne evidencije i dokumentaciju nastalu, prikupljenu ili korištenu u radu pravnih ili fizičkih osoba,

⁴⁹ Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 64/2004, 106/2007.

bez obzira na oblik, vrstu, izvor i način stjecanja. Ovim su Pravilnikom propisani organizacija i evidentiranje, tehničko opremanje i odlaganje, smještaj gradiva, stručni radnici i interni pravilnik o zaštiti arhivskog gradiva.

Pravilnik uređuje da se arhivsko gradivo organizira u dokumentacijske zbirke/ cjeline koje čini gradivo nastalo djelovanjem istog stvaratelja, zbirka dokumentacije određene vrste ili namjene ili dokumentacija nastala obavljanjem određene djelatnosti. One se zbog količine i raznovrsnosti ili lakšeg čuvanja i zaštite gradiva, mogu organizirati u više manjih dokumentacijskih skupina. Dokumentacijska zbirka/ cjelina u pravilu se oblikuje sukladno izvornoj organizaciji, odnosno klasifikaciji dokumentacije koju sadrži ili na način koji uklanja postojeće nedostatke i pogreške.

Pravilnik propisuje odlaganje i čuvanje gradiva u sređenom stanju, tehnički opremljenog i oblikovanog u arhivske jedinice, a imatelji su dužni osigurati primjeren prostor i opremu za pohranu i zaštitu arhivskoga gradiva te imati stručno osposobljene radnike na poslovima zaštite i obrade arhivskoga gradiva.

Obveza odabiranja arhivskog gradiva te izlučivanja bezvrijednog registraturnog gradiva razrađena je Pravilnikom o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva.⁵⁰

Obveza predaje arhivskog gradiva nadležnim arhivima razrađena je Pravilnikom o predaji arhivskog gradiva arhivima.⁵¹

4.2.1. Obveza fizičke zaštite i smještaja gradiva

Već u čl. 7. Zakona, nabrajaju se osnovne obveze kojih se treba pridržavati. Gradivo mora biti sređeno te na primjeren način osigurano od oštećenja. Nadležnom državnom arhivu treba javljati sve promjene u vezi s njim te tražiti mišljenje nadležnog arhiva prije poduzimanja bilo kakvih mjera koje se odnose na gradivo. Zbog toga treba ovlaštenim djelatnicima nadležnog državnog arhiva omogućiti obavljanje stručnog nadzora i pridržavati se uputa za zaštitu gradiva.

U čl. 8. Zakona, propisana je obveza da se odredi djelatnik odgovoran za rad pismohrane, a po potrebi i djelatnik koji neposredno radi u pismohrani. Osnovna tendencija navedenog članka jest osposobiti djelatnike da mogu sami obavljati poslove primarne zaštite i poslove predaje gradiva arhivu. Na temelju ove odredbe ministar kulture donio je Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama.⁵²

Sukladno Pravilniku o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnoga gradiva izvan arhiva,⁵³ arhivsko gradivo treba odlagati i čuvati u sređenom stanju, tehnički opremljeno i oblikovano u arhivske jedinice. One se ulažu u omot ili drugu

⁵⁰ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva, Narodne novine br. 90/2002.

⁵¹ Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, Narodne novine, br. 90/2002.

⁵² Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama, Narodne novine, br. 93/2004.

⁵³ Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, br. 63/2004, 106/2007.

prikladnu ambalažu i trebaju biti složene po primjerenom redu. Arhivske i tehničke jedinice moraju biti propisno označene. Pravilnik tako propisuje da se na tehničkim jedinicama na vidnom polju treba navesti: naziv dokumentacijske zbirke ili cjeline, naziv stvaratelja, redni broj tehničke jedinice, godinu ili raspon godina nastanka gradiva te oznake ili raspon oznaka arhivskih jedinica koje se nalaze u tehničkoj jedinici.

Nadalje, prema navedenom Pravilniku, dužnost je imatelja arhivskoga gradiva osigurati i primjeren prostor i opremu za njegovu pohranu te se navodi i kakav prostor treba biti za čuvanje, odnosno pohranu gradiva. Imatelji arhivskog gradiva mogu njegovu pohranu i čuvanje povjeriti drugoj osobi pod uvjetom da prostor u kojem će se to gradivo smjestiti udovoljava uvjetima za smještaj i čuvanje utvrđenima spomenutim pravilnikom. Dakako, utvrđivanje postojanja uvjeta za čuvanje javnog arhivskoga gradiva kategoriziranih stvaratelja i imatelja, kao i gradiva privatnih imatelja koji su upisani u Upisnik vlasnika arhivskoga gradiva u privatnome vlasništvu, a koje je smješteno izvan njihovih prostora, provodi Hrvatski državni arhiv sukladno Pravilniku o izmjenama i dopunama Pravilnika o dopunama pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnoga gradiva izvan arhiva.⁵⁴

Potrebno je kazati da sva pitanja organizacije, obrade, odlaganja i čuvanja, odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva imatelji uređuju internim pravilnikom o zaštiti i obradi arhivskog gradiva te propisanim Pravilnikom o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva.⁵⁵ Primjenu pravilnika pojedine ustanove treba odobriti nadležni državni arhiv.

4.2.2. Obveza dostavljanja popisa arhivskog i registraturnoga gradiva arhivu

Obveza dostavljanja popisa gradiva državnim arhivima propisana je čl. 7. Zakona, a detaljnije je razrađena u čl. 5. i 6. Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva.⁵⁶

Sukladno pravilniku, svaki je imatelj dužan nadležnom arhivu dostaviti popis svih dokumentacijskih zbirki/cjelina koje posjeduje te se navodi koje stavke u popisu trebaju biti zastupljene kako bi popis zadovoljavao kriterije kvalitetnog uvida u strukturu dokumentacije koja je u posjedu imatelja.

Bitno je napomenuti i to da je, prema Pravilniku o dopunama Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva,⁵⁷ obveza imatelja popis gradiva u svom posjedu dostavljati nadležnom arhivu, u elektroničkom obliku.

⁵⁴ Pravilnik o dopunama Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 106/2007.

⁵⁵ Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 63/2004, 106/2007.

⁵⁶ Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 63/2004, 106/2007.

⁵⁷ Pravilnik o dopunama Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 106/2007.

Ovakav je način dostave podataka uveden radi ažurnijeg vođenja evidencije gradiva te boljih mogućnosti pretraživanja i iskoristivosti podataka.

4.2.3. Vrednovanje gradiva te kategorizacija stvaratelja arhivskog gradiva

Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva,⁵⁸ uz imenovane postupke, procedure i njihovu praktičnu provedbu, propisuje i kriterije vrednovanja te kategorizaciju stvaratelja.

Vrednovanje je postupak kojim se procjenjuje vrijednost zapisa i utvrđuje rok do kojeg će se čuvati određena vrsta gradiva ili jedinice gradiva, te se određuje postupak sa svakom vrstom, odnosno jedinicom gradiva po isteku roka čuvanja. Pravilnik u svojim odredbama također donosi i kriterije vrednovanja prema kojima se određuju obveza, potreba i interesi te pojedinačna ili šira društvena korist od čuvanja gradiva prema određenim rokovima. Samo vrednovanje gradiva povezano je s kategorizacijom stvaratelja koja predstavlja osnovu nadzorne i akvizicijske politike arhiva. Potrebno je istaknuti da navedeni pravilnik definira kategorizaciju kao postupak kojim se stvaratelji gradiva razvrstavaju u skupine ovisno o značenju cjeline gradiva nastalog njihovim djelovanjem. Svrha kategorizacije jest utvrditi značenje cjeline gradiva nastalog djelovanjem pojedinog stvaratelja za dokumentiranje djelatnosti i funkcija koje stvaratelj obavlja. Kategorizaciju stvaratelja javnog i privatnog gradiva utvrđuje Hrvatsko arhivsko vijeće na prijedlog državnih arhiva za područje njihove nadležnosti, a stvaratelji se razvrstavaju u tri kategorije. Nakon objave kategorizacije u službenim glasilima, arhivi stvarateljima izdaju rješenje o kategorizaciji.

4.2.4. Obveza odabiranja i izlučivanje gradiva

Postupak odabiranja i izlučivanja gradiva u procesu upravljanja životnim ciklusom jedna je od najbitnijih značajki. Potrebno je istaknuti da je odabiranje arhivskog gradiva postupak kojim se iz registraturnog gradiva na temelju utvrđenih propisa odabire arhivsko gradivo, dok je izlučivanje postupak kojim se iz neke cjeline gradiva izdvajaju jedinice čiji je rok čuvanja istekao.

Sama obveza odabiranja propisana je čl. 11. – 13. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima,⁵⁹ a postupak odabiranja i izlučivanja čl. 12. – 17. Pravilnika o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva.⁶⁰ Navedenim Pravilnikom propisuje se da su stvaratelji gradiva obvezni redovito provoditi izlučivanje gradiva čiji je rok čuvanja istekao, a najkasnije pet godina od posljednjeg provedenog postupka, te obvezno prije predavanja gradiva arhivu.

⁵⁸ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva, Narodne novine, br. 90/2002.

⁵⁹ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br. 105/1997.

⁶⁰ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva, Narodne novine, br. 90/2002.

Rokovi čuvanja pojedinih vrsta i jedinica gradiva definiraju se putem popisa gradiva s rokovima čuvanja, a utvrđuju se radi provedbe postupka odabiranja i izlučivanja. Popis s rokovima čuvanja jest popis jedinica neke cjeline gradiva ili funkcija obavljanjem kojih je gradivo nastalo, s označenim rokom čuvanja za svaku jedinicu popisa i postupkom s jedinicom gradiva po isteku rokova čuvanja.

Pravilnikom o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva⁶¹ i to člancima 12. – 14. definirane su tri vrste popisa: opći, granski i posebni popisi. Opće i granske popise donosi Hrvatsko arhivsko vijeće na prijedlog Hrvatskog državnog arhiva, a posebne popise, koji sadrže sve vrste gradiva nastalog djelovanjem određenog stvaratelja, svaki pojedini stvaratelj. Opći se popis odnosi na gradivo nastalo ili zaprimljeno obavljanjem administrativnih, odnosno općih poslova, a granski na gradivo nastalo ili zaprimljeno obavljanjem pojedine vrste djelatnosti.

Posebni popis sadržava sve vrste gradiva koje je nastalo djelovanjem određenog stvaratelja, a treba biti u skladu s razredbenim nacrtom i sadržavati sve njegove upravne i poslovne funkcije. Izrada posebnog popisa s rokovima čuvanja, koji se temelji na općem i granskom popisu, obveza je svih stvaratelja arhivskog gradiva i sastavni je dio njihova pravilnika, a odobrava ih nadležni arhiv. Uz arhivske propise, posebni popisi s rokovima čuvanja trebaju biti usklađeni i s odgovarajućim zakonskim propisima za pojedine djelatnosti i internim propisima stvaratelja.

Isto tako za svako izlučivanje stvaratelji i imatelji moraju ishoditi pismeno odobrenje nadležnog državnog arhiva te sastaviti zapisnik o provedbi izlučivanja s popisom izlučenoga gradiva koji trebaju dostaviti arhivu. Dokumentacija o postupku izlučivanja i uništavanja čuva se trajno.

4.2.5. Obveza predaje arhivskoga gradiva nadležnom arhivu

Način i postupci predaje arhivskoga gradiva nadležnom arhivu propisani su zakonskim čl. 14. – 17. za javno arhivsko gradivo, odnosno čl. 35. – 37. za privatno arhivsko gradivo, kao i Pravilnikom o predaji arhivskog gradiva arhivima.⁶²

Javno arhivsko gradivo predaje se nadležnom arhivu u roku koji u pravilu ne može biti dulji od 30 godina od njegova nastanka. Prije predaje nadležnom arhivu, stvaratelji, odnosno imatelji gradiva, dužni su obaviti odabiranje, odnosno sređivanje gradiva.

S obzirom na to da se radi o imovinsko-pravnom postupku u kojem se mijenja vlasništvo (imatelj predaje i prepušta arhivsko gradivo, a arhivska ustanova ga preuzima) posebno su razrađene sve odredbe postupanja i obvezno se sastavlja primopredajni zapisnik. Obvezni dio zapisnika jest i popis preuzetog gradiva, kao

⁶¹ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva, Narodne novine, br. 90/2002.

⁶² Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, Narodne novine, br. 90/2002.

i popis arhivskog gradiva koje je privremeno ostalo kod imatelja i rok do kada će i taj dio biti predan arhivu.

Privatno arhivsko gradivo preuzima se u arhiv temeljem pisane isprave:

- darovnog, kupoprodajnog ili ugovora o depozitu
- oporuke
- razmjene pisama.

Također, obvezatan dio ugovora jest i popis preuzetog gradiva s naznakom sadržaja, razdoblja nastanka i količine gradiva.

4.3. Korištenje arhivskog gradiva u arhivima

Sam pojam korištenja arhivskoga gradiva podrazumijeva uporabu obavijesnih pomagala o gradivu i samog gradiva bez obzira na kojem je nosaču zapisa sačuvano.

U korištenje spada pregled, prepisivanje, objavljivanje, izlaganje gradiva, izrada preslika te posudba i izdavanje ovjerenjenih prijepisa ili preslika. Arhivsko gradivo daje se na korištenje u službene svrhe, za znanstvena istraživanja, u publicističke svrhe, za potrebe nastave, za izložbe i objavljivanje, radi ostvarivanja i zaštite osobnih prava i u druge opravdane svrhe. Pravo na korištenje arhivskog gradiva imaju svi korisnici pod jednakim uvjetima, a bez ograničenja mogu ga koristiti stvaratelji čijom je djelatnošću i radom nastalo, u svrhe radi kojih je nastalo, odnosno kojima je služilo.

Postupak, način i uvjeti korištenja, posudba, izrada preslika, obveze korisnika, ovjerenjeni prijepisi i preslike te naknade, utvrđeni su čl. 18. – 28. Zakona, Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva⁶³ i pravilnicima o radu čitaonica pojedinih državnih arhiva.

Na korištenje gradiva uz arhivske propise primjenjuju se i Zakon o pravu na pristup informacijama⁶⁴ te Zakon o tajnosti podataka.⁶⁵

S obzirom na to da je u arhivima važna i obvezatna stručna osposobljenost osoblja, to Zakon o arhivskom gradivu i arhivima u svojim odredbama govori i o stručnom osoblju u arhivima, a ministar kulture donio je i Pravilnik o uvjetima i načinu polaganja stručnih ispita u arhivskoj struci⁶⁶ kojim se razrađuju pojedina stručna zvanja te način i sadržaj ispita kojim se stječu ta zvanja.

Da bi se gradivo u arhivima na što kvalitetniji način moglo koristiti, u arhivima su obvezatni vođenje i evidencija. Vrste i sadržaj evidencija u arhivima propisani su Pravilnikom o evidencijama u arhivima.⁶⁷

⁶³ Pravilnik o korištenju arhivskog gradiva, Narodne novine, br. 67/1999.

⁶⁴ Zakon o pravu na pristup informacijama, Narodne novine, br. 25/13, 85/2015.

⁶⁵ Zakon o tajnosti podataka, Narodne novine, br. 79/2007, 86/2012 – pročišćeni tekst.

⁶⁶ Pravilnik o uvjetima i načinu polaganja stručnih ispita u arhivskoj struci, Narodne novine, br. 107/2010.

⁶⁷ Pravilnik o evidencijama u arhivima. Narodne novine, br. 90/2002.

4.4. Sankcije za nepridržavanje propisa

Sankcije za nepridržavanje propisa svrstane su u kaznena djela i u prekršaje, a mogu se izreći i po Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima te po Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Kazneno djelo utvrđeno u čl. 65. Zakona predviđa da svaka osoba koja uništi, prikriva ili učini neupotrebljivim arhivsko gradivo ili ga bez prethodnog odobrenja nadležnog državnog tijela iznese u inozemstvo, može biti kažnjena zatvorom do pet godina.

Prekršaji su utvrđeni u čl. 66. Zakona koji u 11 stavaka sankcionira svako postupanje protivno propisima, te čl. 115. do 118. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u stavicima koji se mogu primijeniti na arhivsko gradivo. Za prekršaj odgovaraju i institucija i odgovorna osoba.

5. ZAŠTITA ARHIVSKOG GRADIVA TEMELJEM ZAKONA O ARHIVSKOM GRADIVU I ARHIVIMA

5.1. Arhivsko zakonodavstvo danas

Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima⁶⁸ uređen je režim zaštite javnog i privatnog arhivskog gradiva, nekadašnji povijesni arhivi ustrojeni su u mrežu državnih arhiva, a predviđeno je i osnivanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, specijaliziranih i privatnih arhiva.

Od donošenja navedenog Zakona došlo je do značajnih promjena u okruženju u kojem djeluju arhivi, koje utječe na način na koji arhivsko gradivo nastaje, na mogućnost njegova korištenja i na njegovo dugoročno očuvanje.

Dakle, novi cjeloviti Zakon o arhivskom gradivu i arhivima⁶⁹ donesen je 2018. godine, kako bi se unaprijedio i osuvremenio sustav zaštite arhivskoga gradiva u tri važna područja: transformaciji službe, dostupnosti i korištenju gradiva te zaštiti gradiva u elektroničkom obliku. Omogućeno je osnivanje arhiva u sastavu i izmijenjen je način upravljanja većim arhivima, koji su dobili upravna vijeća. Ukinut je opći rok nedostupnosti gradiva u trajanju od trideset godina te je javno arhivsko i dokumentarno gradivo postalo dostupno od svog nastanka.

Izmjene Zakona o arhivskom gradivu i arhivima⁷⁰ uslijedile su 2019. i 2022. godine.

Ograničenja dostupnosti moguća su isključivo u slučajevima koji su jasno propisani ovim ili drugim zakonima jer se na pitanja dostupnosti odnose i odredbe

⁶⁸ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br.105/1997, 64/2000, 65/2009, 46/2017.

⁶⁹ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br. 61/2018.

⁷⁰ Izmjene Zakona o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br. 98/2019, 114/2022.

Zakona o tajnosti podataka,⁷¹ Opće uredbe o zaštiti podataka,⁷² Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka⁷³ te Zakona o pravu na pristup informacijama.⁷⁴

Tijela javne vlasti i drugi stvaratelji dokumentarnog i arhivskog gradiva u znatnoj su mjeri digitalizirali svoje poslovanje i usluge koje pružaju građanima i pravnim subjektima te stvaraju izvorno elektroničko gradivo u raznovrsnim informacijskim sustavima i oblicima.

Razina umreženosti koje su omogućile informacijske i komunikacijske tehnologije omogućuje povezivanje i integraciju informacijskih sustava, dijeljenje i učinkovito ponovno korištenje informacija u javnom sektoru te osjetno brži i jednostavniji pristup informacijama.

Zakonom je utvrđen pravni okvir za zaštitu gradiva u elektroničkom obliku, uz trajno čuvanje pouzdanosti i svih njegovih bitnih svojstava te uporabivosti tog gradiva.

Pravno je uređen postupak pretvorbe gradiva u digitalni oblik, kojim se osigurava jednakovrijednost digitalnih kopija izvornom gradivu u analognom obliku.

Dakle, naglasak je u velikoj mjeri na stvaranju i očuvanju gradiva u digitalnom obliku.

Nadalje, pojam „registraturno“ gradivo zamjenjuje pojam „dokumentarno gradivo“.

Sustav arhiva Republike Hrvatske čine Hrvatski državni arhiv, područni državni arhivi, arhivi jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te privatni i specijalizirani arhivi.

Danas na području Republike Hrvatske djeluje 17 područnih državnih arhiva, Hrvatski državni arhiv te Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata kao specijalizirani arhiv.

U zaštiti gradiva koje je proglašeno kulturnim dobrom primjenjuju se propisi kojima se uređuje zaštita i očuvanje kulturnih dobara.

U kontekstu unapređenja arhivske djelatnosti bitno je spomenuti Odluku o donošenju Nacionalnog plana razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje od 2020. do 2025.⁷⁵

Načela koja odražavaju praksu modernog arhivskog zakonodavstva sažimaju se i u ovom kao i u prethodnom Zakonu.

Arhivsko je gradivo dio nacionalne kulturne baštine i izvor od trajnog značenja za povijest, znanost, kulturu, zaštitu javnih i osobnih prava i probitaka, te se promatra kao zapis koji ima spomeničko, upravno, kulturno, povijesno i obavijesno značenje.

⁷¹ Zakon o tajnosti podataka, Narodne novine, br. 79/2007, 86/2012, 69/2022 – pročišćeni tekst.

⁷² Opće uredbe o zaštiti podataka, Službeni list Europske unije, L 119/2016.

⁷³ Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka, Narodne novine, br. 42/2018.

⁷⁴ Zakon o pravu na pristup informacijama, Narodne novine, br. 25/2013, 85/2015.

⁷⁵ Odluka o donošenju Nacionalnog plana razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje od 2020. do 2025., Narodne novine, br. 110/2019.

I ovaj Zakon cjelokupno arhivsko gradivo dijeli na dvije temeljne kategorije: javno arhivsko gradivo i privatno arhivsko gradivo. U prvu kategoriju spada sve ono arhivsko gradivo (odabrano dokumentarno gradivo) koje nastaje djelatnošću tijela javne vlasti ili je u vlasništvu Republike Hrvatske po bilo kojoj osnovi. U drugu kategoriju spada sve arhivsko gradivo koje nastaje djelatnošću „ne-javnih” pravnih i fizičkih osoba“.

Sve su javne službe obvezne skrbiti za gradivo koje nastaje njihovim radom ili se nalazi u njihovu posjedu te ga po isteku određenih rokova predati mjerodavnom državnom, odnosno javnom arhivu. Polazeći od načela cjelovitosti arhivskoga gradiva, kao sastavnog dijela hrvatske kulturne baštine, Zakon uređuje i pitanje zaštite, dostupnosti i prometa privatnim arhivskim gradivom. Pojedina područja rada arhiva, poput vrednovanja i preuzimanja gradiva u arhiv, dostupnosti i korištenja te zaštite i obrade gradiva, kao i druga stručna pitanja, uz Zakon dodatno uređuju i posebni propisi o kojima će u daljnjem tekstu biti više riječi.

5.2. Organizacija arhivske službe u Republici Hrvatskoj i rad državnih arhiva

Sustav arhivske službe u Hrvatskoj i nadalje čine državni arhivi, druge baštinske ustanove u kojima se čuva arhivsko gradivo (arhivi izvan mreža državnih arhiva), stvaratelji i imatelji arhivskoga gradiva te sam segment upravljanja službom.

Za rad arhivske službe mjerodavno je Ministarstvo kulture, gdje u okviru Uprave za arhive, knjižnice i muzeje djeluje Služba za arhivsku i knjižničku djelatnost. Kao savjetodavno tijelo ministra kulture za stručne arhivske poslove, pri Ministarstvu djeluje Hrvatsko arhivsko vijeće, koje se uz opća pitanja bavi unapređenjem i razvitkom službe, razmatra godišnje programe i izvješća o radu državnih arhiva, daje mišljenja o osnivanju novih arhiva, usmjerava međunarodnu arhivsku suradnju, potiče donošenje i promjene zakona i provedbenih propisa, predlaže dodjeljivanje viših zvanja u arhivskoj struci i dr. Stručne i administrativne poslove Vijeća obavljaju stručne službe Ministarstva.

Zadaće arhivske službe na osiguranju zaštite i informacijske cjelovitosti provode se putem mreže državnih arhiva i Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata. Sadašnju mrežu državnih arhiva čine Hrvatski državni arhiv kao središnja i matična arhivska ustanova i 17 područnih državnih arhiva. Hrvatski državni arhiv nadležan je za gradivo središnjih državnih tijela i ostalo gradivo od značaja za Republiku Hrvatsku u cjelini, a područni državni arhivi skrbe za gradivo tijela javne vlasti te privatno arhivsko gradivo.

Državni arhivi preuzimaju javno i prikupljaju privatno arhivsko gradivo, stručno nadziru stvaratelje/posjednike arhivskoga gradiva i brinu o zaštiti gradiva u svom posjedu.

Radi zaštite i nadzora nad gradivom izvan arhiva izrađuju popis stvaratelja dokumentarnog i arhivskoga gradiva u svojoj nadležnosti. Stručni nadzor arhiva

nad čuvanjem gradiva kod stvaratelja odnosi se na kontrolu provođenja njihovih propisanih obveza povezanih s osiguranjem primjerenog prostora i opreme za smještaj gradiva, redovitim dostavljanjem popisa gradiva arhivu, javljanjem svih promjena i pribavljanjem mišljenja prije poduzimanja mjera koje se odnose na gradivo, te procedure predaje gradiva arhivu.

Stručni poslovi arhiva povezani sa zaštitom i obradom gradiva, u novije vrijeme dopunjuju se i različitim oblicima suradnje sa stvarateljima/posjednicima gradiva, ponajviše primjenom stručnih znanja koja se odnose na pružanje usluga na sljedećim područjima:

- pomoć u upravljanju dokumentacijom
- savjetovanje i nadzor nad obradom gradiva
- sređivanje, obrada i popisivanje dokumentacije
- vrednovanje i izlučivanje gradiva
- stručno usavršavanje za uredsko poslovanje i obradu dokumentacije
- digitalizacija, restauriranje i konzerviranje gradiva.

5.3. Obveze stvaratelja/posjednika arhivskog gradiva sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima

Polazeći od načela da sve arhivsko gradivo čini dio ukupne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj, propisana je sveobuhvatnost zaštite, sukladno čemu su uređene obveze imatelja javnog i privatnog arhivskog gradiva kao i arhiva u obavljanju nadzora nad provođenjem tih obveza. Obveze stvaratelja/posjednika javnog arhivskog gradiva propisane zakonom podrazumijevaju:

- obvezu fizičke zaštite i nadzora (čl. 6. – 11.) (sređenost, adekvatan prostor, pretvorba gradiva, nedjeljivost, uporabivost, popis s rokovima čuvanja, izrađen popis cjelokupnog gradiva u posjedu stvaratelja i dostava nadležnom arhivu, suradnja s nadležnim arhivom)
- obvezu odabiranja i izlučivanja gradiva (čl. 12.)
- obvezu predaje arhivskog gradiva nadležnim arhivima (čl. 14. – 17.).

Vlasnici ili posjednici privatnoga arhivskoga gradiva obvezni su obavijestiti nadležni državni arhiv o posjedovanju gradiva, osigurati njegovo sigurno čuvanje i zaštitu, srediti i popisati gradivo te dopustiti arhivu njegov pregled i po potrebi sigurnosno snimanje. Ako nisu u mogućnosti srediti i popisati gradivo, dužni su dopustiti arhivu da to učini, a ako nemaju uvjete za pravilno čuvanje i stručno održavanje gradiva, arhiv ga može preuzeti na čuvanje do osiguranja potrebnih uvjeta.

Uvjeti i način stvaranja, čuvanja i zaštite, obrade, vrednovanja, odabiranja, pretvorbe, korištenja i izlučivanja dokumentarnog gradiva, predaja arhivskog gradiva nadležnom arhivu te propisana stručna osposobljenost za obavljanje poslova u upravljanju dokumentarnim gradivom propisani su Pravilnikom o upravljanju

dokumentarnim gradivom izvan arhiva,⁷⁶ koji je zamijenio Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima,⁷⁷ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva,⁷⁸ te Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva.⁷⁹

Naglasak je opet na pretvorbi gradiva te je izostala kategorizacija stvaratelja. Državni arhivi dužni su izraditi Popis stvaratelja dokumentarnog i arhivskog gradiva na svom području nadležnosti. U ostalom dijelu nema odveć odstupanja od prethodnih Pravilnika.

Stručna arhivska zvanja i druga zvanja u arhivskoj struci te uvjeti i način njihova stjecanja propisani su Pravilnikom o stručnim arhivskim zvanjima i drugim zvanjima u arhivskoj struci te uvjetima i načinu njihova stjecanja.⁸⁰

Ovim Pravilnikom uređeni su uvjeti i način provjere stručne osposobljenosti za radnike koji obavljaju poslove upravljanja dokumentarnim gradivom izvan arhiva. Stupanjem na snagu ovog Pravilnika prestali su važiti Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci⁸¹ i Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama.⁸²

5.4. Korištenje arhivskog gradiva u arhivima

Na uvjete i način korištenja arhivskoga gradiva koje se čuva u državnim arhivima i arhivima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, kao i na korištenje arhivskoga gradiva koje još nije preuzeto u arhiv, primjenjuje se Pravilnik o korištenju javnog arhivskog gradiva, NN br. 121/2019, zamjenjujući Pravilnik o korištenju arhivskog gradiva, NN br. 67/99.

Odredbe ovog Pravilnika primjenjuju se na korištenje privatnog arhivskog gradiva koje se čuva u arhivima, ako nije drugačije određeno u ugovoru, odnosno ispravi o predaji gradiva.

Bitno je napomenuti da postoji mogućnost korištenja javnog arhivskog gradiva od njegova nastanka, odnosno onog gradiva koje još nije preuzeto u Arhiv, ako Zakonom nije drugačije određeno.

⁷⁶ Pravilnik o upravljanju dokumentarnim gradivom izvan arhiva, Narodne novine, br. 105/2020.

⁷⁷ Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, Narodne novine br. 90/2002.

⁷⁸ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva, Narodne novine, br. 90/2002.

⁷⁹ Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 63/2004, 106/2007.

⁸⁰ Pravilnik o stručnim arhivskim zvanjima i drugim zvanjima u arhivskoj struci te uvjetima i načinu njihova stjecanja, Narodne novine, br. 104/2019.

⁸¹ Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci, Narodne novine, br. 107/2010.

⁸² Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama, Narodne novine, br. 93/2004.

Sam pojam korištenja arhivskoga gradiva podrazumijeva uporabu obavijesnih pomagala o gradivu i samog gradiva bez obzira na kojem je nosaču zapisa sačuvano. U korištenje spadaju pregled, prepisivanje, objavljivanje, izlaganje gradiva, izrada preslika te posudba i izdavanje ovjеровljenih prijepisa ili preslika. Arhivsko gradivo daje se na korištenje u službene svrhe, za znanstvena istraživanja, u publicističke svrhe, za potrebe nastave, za izložbe i objavljivanje, radi ostvarivanja i zaštite osobnih prava i u druge opravdane svrhe.

Pravo na korištenje arhivskog gradiva imaju svi korisnici pod jednakim uvjetima, a bez ograničenja mogu ga koristiti stvaratelji čijom je djelatnošću i radom nastalo, u svrhe radi kojih je nastalo, odnosno kojima je služilo.

Postupak, način i uvjeti korištenja, posudba, izrada preslika, obveze korisnika, ovjеровljeni prijepisi i preslike te naknade, utvrđeni su čl. 18. – 28. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima, Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva⁸³ i pravilnicima o radu čitaonica pojedinih državnih arhiva.

Na korištenje gradiva uz arhivske propise i već prethodno navedene propise primjenjuju se i Zakon o pravu na pristup informacijama⁸⁴ te Zakon o tajnosti podataka.⁸⁵

Da bi se gradivo u arhivima na što kvalitetniji način moglo koristiti, u arhivima je obvezatno vođenje i evidencija. Vrste i sadržaj evidencija u arhivima propisani su Pravilnikom o evidencijama u arhivima.⁸⁶

Smještaj, opremu, zaštitu i obradu arhivskog gradiva te broj i strukturu stručnog osoblja u arhivu razrađuje Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja u arhivu,⁸⁷ koji je zamijenio Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja u arhivu.⁸⁸

5.5. Sankcije za nepridržavanje propisa

Prekršaji su utvrđeni u čl. 49. i 50. Zakona. U navedenim odredbama utvrđena je prekršajna odgovornost pravnih osoba i odgovornih osoba u pravnoj osobi.

⁸³ Pravilnik o korištenju arhivskog gradiva, Narodne novine, br. 67/1999.

⁸⁴ Zakon o pravu na pristup informacijama, Narodne novine, br. 25/2013, 85/2015, 69/2022 – pročišćeni tekst.

⁸⁵ Zakon o tajnosti podataka, Narodne novine, br. 79/2007, 86/2012 – pročišćeni tekst.

⁸⁶ Pravilnik o evidencijama u arhivima, Narodne novine, br. 19/2023.

⁸⁷ Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja u arhivu, Narodne novine, br. 121/19.

⁸⁸ Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja u arhivu, Narodne novine, br. 65/2004.

6. ZAKLJUČAK

Upravna i društvena djelatnost suvremene države u njezinu nastojanju oko zaštite pravnog poretka, reguliranja socijalnih odnosa u općem interesu kao i njezina djelatnost u pravcu unapređivanja gospodarskih interesa zajednice, dovele su tijekom prošlog i ovog stoljeća do jačanja administracije i stvaranja pisanog gradiva u golemim razmjerima. Upravo stvaranje velikih količina pisanog gradiva nametnulo je nužnost potpunijeg pravnog reguliranja javne arhivske službe u svim njezinim segmentima, kako bi se arhivsko, odnosno dokumentarno gradivo sačuvalo, odnosno vrednovalo na najbolji mogući način te učinilo dostupnim za korištenje, što i jest krajnji cilj zaštite gradiva u nastajanju.

Suvremeno arhivsko zakonodavstvo u Republici Hrvatskoj donošenjem temeljnog zakona i nizom provedbenih propisa pokazuje na najbolji način pristup države u osmišljavanju funkcioniranja suvremene javne arhivske službe. Od moderne arhivske službe očekuje se prilagođavanje i odgovaranje na društvene promjene u pravnom, tehnološkom i organizacijskom smislu.

Planiranje razvojne strategije arhivske službe u Hrvatskoj treba se temeljiti na suvremenim procesima i ciljevima arhivske djelatnosti u Europskoj uniji, na način da ih se optimalno prilagodi našim okolnostima. Moderni arhivi, odnosno javna arhivska služba, u sebi moraju objediniti tradicionalnu ulogu čuvara memorije s informacijskom zadaćom te aktivnim servisiranjem javne uprave i građana, te na taj način pridonijeti svekolikom društvenom, odnosno kulturnom razvitku države, što je ujedno i cilj svih suvremenih država svijeta pa tako i Republike Hrvatske.

Naravno, iscrpno pravno reguliranje javne arhivske službe garancija je u provođenju njezinih zadaća na očuvanju kulturne baštine, odnosno prava i interesa države i njezinih građana.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Ćosić, Stjepan; Lemić, Vlatka, *Problemi arhivske službe u Hrvatskoj*, Arhivski vjesnik 51, 2008. str. 9-24.
2. Rastić, Marijan, *Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828 – 1997*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1998.
3. Stulli, Bernard, *Priručnik iz arhivistike*, Zagreb: Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1977.

Pravni akti

1. Naredba o privremenom osiguranju arhiva, Službeni list FNRI, br. 25/1948.
2. Odluka o čuvanju kulturnih spomenika i starina, Službeni list DFJ, br. 4/1945.
3. Odluka o donošenju Nacionalnog plana razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje od 2020. do 2025., Narodne novine, br. 110/2019.

4. Odluka o utvrđivanju područja na kojem arhivi vrše arhivsku službu, Narodne novine, br. 28/1963.
5. Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina, Službeni list DFJ, br. 4/1945.
6. Opće uredbe o zaštiti podataka, Službeni list Europske unije, L 119/2016.
7. Općeg zakona o državnim arhivima, Službeni list FNRJ, br. 12/1950.
8. Opći zakon o arhivskoj građi, Službeni list SFRJ, br. 48/1964.
9. Opći zakon o državnim arhivima, Službeni list FNRJ, br. 12/1950.
10. Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe, Narodne novine br. 36/1981.
11. Pravilnik o polaganju ispita o stručnoj osposobljenosti radnika za zadatke i poslove zaštite arhivske i registraturne građe izvan arhiva, Narodne novine, br. 17/1988.
12. Pravilnik o polaganju stručnih ispita u arhivskoj struci, Narodne novine, br. 36/1981.
13. Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, Narodne novine br. 90/2002.
14. Pravilnik o registraciji arhiva i evidenciji zbirki arhivske građe, Narodne novine, br. 50/1962.
15. Pravilnik o stručnim arhivskim zvanjima i drugim zvanjima u arhivskoj struci te uvjetima i načinu njihova stjecanja, Narodne novine, br. 104/2019.
16. Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama, Narodne novine, br. 93/2004.
17. Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama, Narodne novine, br. 93/2004.
18. Pravilnik o uvjetima i načinu polaganja stručnih ispita u arhivskoj struci, Narodne novine, br. 107/2010.
19. Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci, Narodne novine, br. 107/2010.
20. Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja u arhivu, Narodne novine, br. 121/19.
21. Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja u arhivu, Narodne novine, br. 65/2004.
22. Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva, Narodne novine, br. 90/2002.
23. Pravilnik o zaštiti arhivske i registraturne građe izvan arhiva, Narodne novine, br. 17/1988.
24. Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnoga gradiva izvan arhiva, Narodne novine, br. 63/2004, 64/2004, 106/2007.
25. Pravilnik o evidencijama u arhivima, Narodne novine, br. 19/2023.
26. Pravilnik o evidencijama u arhivima. Narodne novine, br. 90/2002.
27. Pravilnik korištenju arhivskog gradiva, Narodne novine, br. 67/1999.
28. Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, Narodne novine, br. 90/2002.
29. Pravilnik o upravljanju dokumentarnim građivom izvan arhiva, Narodne novine, br. 105/2020.

30. Provedbena naredba o sakupljanju i sređivanju spisa koji se odnose na hrvatski oslobodilački pokret, Narodne novine, br. 45/1941
31. Rješenje o čuvanju arhivskog materijala, Službeni list FNRJ, br. 8/1952.
32. Rješenje o imenovanju Glavnog arhivskog savjeta, Službeni list FNRJ, br. 55/1950.
33. Uputstvo o predaji arhivske građe arhivima, Narodne novine, br. 33/1987.
34. Uputstvo o prikupljanju, čuvanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala, Službeni list FNRJ, br. 8/1952.
35. Uputstvo o vođenju evidencije arhiva i zbirki arhivske građe, Narodne novine br. 12/1967.
36. Uputstvo o vođenju evidencije u arhivima, Narodne novine, br. 7/1963.
37. Uputstvo o vrednovanju registraturne građe, Narodne novine, br. 33/1987.
38. Uputstvo za izdavanje dozvole za izvoz izvorne arhivske građe u inozemstvo i o razmjeni arhivske građe s inozemstvom, Narodne novine, br. 50/1962.
39. Uredba o Glavnom arhivskom savjetu, Službeni list FNRJ, br. 54/1950.
40. Uredba o obrazovanju komisije za utvrđivanje štete učinjene po okupatorima na kulturno-historijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Federalne Hrvatske i za njihovo vraćanje u zemlju, Narodne novine, br. 5/1945.
41. Uredba o osnivanju Državnog arhiva u Križevcima, Narodne novine, br. 77/2008.
42. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br. 105/97, 64/2000, 65/2009, 46/2017.
43. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine, br. 61/2018, 98/2019, 114/2022.
44. Zakon o Arhivskom savjetu Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 48/1964.
45. Zakon o Arhivu Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 48/1964.
46. Zakon o pravu na pristup informacijama, Narodne novine, br. 25/13, 85/2015.
47. Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka, Narodne Novine, br. 42/2018.
48. Zakon o tajnosti podataka, Narodne novine, br. 79/2007, 86/2012 – pročišćeni tekst.
49. Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima, Narodne novine, br. 41/1962, 31/1965, 25/1978, 47/1986, 47/1989.
50. Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Demokratske Federativne Jugoslavije, Službeni list DFJ br. 54/1945.
51. Zakonska odredba o ratnom arhivu i muzeju Nezavisne Države Hrvatske, Narodne novine, br. 37/1941
52. Zakonska odredba o sprečavanju uništavanja i raznašanja arhivskoga gradiva na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske, Narodne novine, br. 10/1941.

PUBLIC ARCHIVAL SERVICE AND LEGAL FRAMEWORK FOR PRESERVING ARCHIVAL HOLDINGS IN THE REPUBLIC OF CROATIA FROM 1945 TO 2023

This paper aims to portray the development of the archival service in the Republic of Croatia from 1945 to 2023 by examining the legal and normative framework. This framework reflects the political, legal, and economic systems that were established and sustained during specific periods. Over the course of the 20th century, the national archival service became a widespread component of public administration globally. In the 1960s and 1970s, it progressively gained institutional significance in our country, evolving into a mandatory activity across the entire territory of the then Socialist Republic of Croatia. The paper examines archival legislation, specifically the legal framework governing the preservation of archival and documentary materials. It delves into the state's interaction with archival institutions and holdings, encompassing aspects such as material preservation by the creator, appraisal, timelines, methods of transfer, and ultimately the utilization of the material by the creator and within the archives.

Key words: *Archives, archival service, archival materials, documentary materials, archival legislation, records preservation, legal act, record creator, records appraisal, records utilization, transfer of records.*